

от 26 июля 1973 г. № 531 // СП СССР. – 1973. – № 18. – Ст. 103.

2. Зайцева О. Б. Заключение аттестации как основание расторжения трудового договора по инициативе работодателя по Трудовому кодексу РФ // Трудовое право. – 2003. – № 4 ; Иванов Ю. В. Оценка и аттестация персонала // Управление персоналом. – 2006. – № 6.

3. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12 січня 2012 р. № 4312-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 11. – С. 12. – Ст. 395.

4. Порядок проведення аттестації посадових осіб митної служби. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2002 р. № 1984 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 52 (10.01.2003). – Ст. 2401.

5. Митний кодекс України. Затверджений Законом України від 13 березня 2012 р. // Офіційний вісник України від 04.05.2012. – 2012. – № 32. – С. 9. – Ст. 1175.

6. Про державну службу : Закон України від 17 листопада 2011 р. № 4050-VI // від 29.06.2012. – 2012. – № 26. – С. 1072. – Ст. 273.

7. Типовий порядок оцінювання результатів службової діяльності державних службовців. Затверджено наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.03.2012 № 46 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 36 (21.05.2012). – Ст. 1354.

8. Порядок проведення аттестації посадових осіб митної служби. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2002 р. № 1984 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 52 (10.01.2003). – Ст. 2401.

9. Кодекс законів про працю України. Затверджений Законом УРСР від 10 грудня 1971 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.

10. Порядок проведення аттестації посадових осіб митної служби. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2002 р. № 1984 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 52 (10.01.2003). – Ст. 2401.

УДК 349.42

М. Чабаненко,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПІДГАЛУЗІ АГРАРНОГО ПРАВА: ПОНЯТТЯ, КРИТЕРІЇ ВИОКРЕМЛЕННЯ, СУЧАСНИЙ СТАН РОЗРОБКИ

Поняття системи галузі права пов'язують з такою юридичною категорією, як підгалузь права [1, с. 365]. Тому всебічне дослідження системи аграрного права не є можливим без з'ясування питань щодо підгалузей аграрного права. Означене передбачає з'ясування сутності підгалузі аграрного права, її основних ознак, критеріїв віднесення нормативних утворень до підгалузей аграрного права. Галузеве аграрно-правове вчення про систему галузі аграрного права, а так само і про її складові елементи, перебуває на етапі становлення. Тому більшість цілісне вирішення згаданих питань щодо підгалузей аграрного права відсутнє, навіть у вигляді кількох конкуруючих теорій.

Оцінка стану літератури. Питаннями підгалузей аграрного права приділяли увагу такі вчені, як Н.О. Багай, О.Г. Бондар, О.М. Бра-

ніцький, О.В. Гафурова, В.М. Єрмоленко, В.В. Книш, М.І. Козир, В.М. Корнієнко, Т.В. Курман, О.О. Погрібний, В.І. Семчик, А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич, В.З. Янчук та ін.

Метою цієї статті є визначення поняття підгалузі аграрного права, виявлення конституюючих критеріїв для виокремлення підгалузі аграрного права, аналіз сучасного розвитку аграрно-правового вчення.

У загальній теорії права стверджується, що підгалузь права – це система однорідних предметно пов'язаних інститутів певної галузі права [2, с. 57]. Підгалузі права належать до факультативних елементів системи права; вони не є обов'язковими й присутні не в усіх галузях. Підгалузь права об'єднує декілька споріднених інститутів права в межах даної галузі права; її можна розглядати як тимчасовий, динамічний елемент системи права, що свідчить про про-

цеси розвитку, які відбуваються в певній галузі права. Як правило, з ускладненням певної сфери суспільних відносин інститут права через підгалузь права перетворюється (виокремлюється) в нову галузь права [3, с. 143–145].

Окрім наведеного, теоретики права характеризують також підгалузь права наступним чином: а) це сукупність норм, що регулюють однорідні відносини різних видів, з включенням до свого складу й таких норм, на підставі яких можуть бути набуті конкретні права й обов'язки [4, с. 45–60]; б) це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини певного виду, які становлять частину предмету правового регулювання галузі права [5, с. 252]; в) це відокремлена частина галузі права, яка об'єднує норми й інститути, що виокремлюються через те, що ними регулюються специфічні види однорідних за змістом суспільних відносин в тій сфері, що становить предмет правового регулювання галузі права [6, с. 284].

З наведених визначень вбачається, що підгалузь права є сукупністю правових норм, яка має властивий лише їй предмет правового регулювання – певний вид суспільних відносин, які входять до більш широкої групи суспільних відносин, що становлять предмет правового регулювання відповідної галузі права. Одночасно підгалузь права є певним поєднанням, сукупністю правових інститутів відповідної галузі права.

Що стосується ознак підгалузі права, то слід погодитися з О.А. Бабошиним, що підгалузь як структурний підрозділ галузі права має наступний набір юридичних ознак:

1) на відміну від правового інституту, підгалузь не є обов'язковим структурним компонентом кожної галузі права. Підгалузь виокремлюється лише у найбільш крупних та складних за своїм змістом правових галузях [7, с. 184];

2) для визнання тієї чи іншої нормативної сукупності підгалуззю права істотне значення має кількісний критерій. Підгалузь завжди являє собою об'єднання (сукупність) як мінімум двох (чи більше) правових інститутів;

3) підгалузь – це об'єднання (сукупність) не довільно обраних, а лише предметно пов'язаних й логічно сумісних правових інститутів. На переконання С.С. Алексєєва, підгалузь – це таке об'єднання інститутів, для якого властивий високий ступінь спеціалізації, диференціації й інтеграції правових спільностей, що входять до її складу [8, с. 155];

4) найважливіша атрибутивна характеристика підгалузі – юридична цілісність

даної спільності норм, тобто така ступінь її внутрішньої організації, що дозволяє підгалузі виступати як неподільне ціле при взаємодії з іншими компонентами правової матерії;

5) підгалузь відрізняється від галузі обсягом предмету регулювання: якщо галузь права регулює певний рід суспільних відносин, то підгалузь – певний вид відносин всередині даного роду. За обсягом правового регулювання підгалузь займає проміжне становище між інститутом і галуззю права. Особливості окремих видів відносин, що входять до предмету підгалузі, у свою чергу, визначають їх внутрішню структурну диференціацію й обумовлюють існування в межах конкретної підгалузі відповідних правових інститутів;

6) підгалузь не володіє власним особливим методом правового регулювання, а використовує метод тієї галузі права, до складу якої вона входить. Проте загальногалузевий метод отримує специфічне переломлення, модифікацію на рівні відповідної підгалузі права;

7) найбільш яскравою відмінною рисою підгалузі є наявність у складі підгалузі загального інституту або, у будь-якому випадку, «асоціації загальних норм» [8, с. 155]. На переконання дослідника, роль подібної «асоціації загальних норм» в підгалузі права полягає у відображенні її специфічних принципів, що пронизують своїм змістом усі правові інститути, що входять до структури такої правової спільності;

8) для підгалузі характерна певна законодавча відокремленість в межах відповідної галузі права. Це виражається у відокремленості правових норм, що утворюють ту чи іншу підгалузь, у певних нормативно-правових актах;

9) підгалузь, що є структурним компонентом галузі права, одночасно виступає і як система по відношенню до утворюючих її правових інститутів;

10) підгалузь має складну внутрішню-структурну диференціацію. У складі найбільш крупних та розвинутих підгалузей виділяються власні правові спільності. Спільність суспільних відносин, що входять до предмету правового регулювання підгалузі, дозволяє виділити у її складі загальну частину [9, с. 133–140].

Звідси підгалуззю, наприклад, в конституційному праві пропонується вважати відносно самостійний, автономний структурний підрозділ й регуляторну підсистему даної галузі, що складається з сукупності однорідних й взаємопов'язаних конституційно-правових інститутів, що регулюють окремі масиви суспільних відносин,

які вирізняються за своєю специфічністю й відомою видовою відокремленістю, що становлять частину предмету правового регулювання галузі конституційного права [9, с. 141–142].

Можна погодитися також з тим, що й на підгалузях (як і на правовий інститут) як один з елементів системи права можуть бути розповсюджені такі ознаки, притаманні останній: структурованість, інтегрованість, організованість, багаторівневість та об'єктивність [10, с. 376–378].

Переходячи до з'ясування сутності підгалузей аграрного права зазначимо, що питання про існування підгалузей в цій галузі права є малодослідженим. Лише в окремих наукових джерелах зазначається можливість виокремлення певних підгалузевих систем в межах аграрного права.

Так, свого часу В.З. Янчук зазначав, що аграрне право України охоплює такі складники: власне аграрне право (регулює внутрішньогосподарські аграрні відносини) й аграрне господарсько-підприємницьке право (регулює зовнішні аграрні господарсько-підприємницькі відносини) [11, с. 6–7]; що можна тлумачити як своєрідні підгалузі аграрного права. Проте слід погодитися з М.І. Козирем, що для формування аграрно-господарського права наряду з власне аграрним правом немає достатніх передумов, оскільки регулювання зовнішніх аграрних відносин цілком укладається у межі основних (традиційних) галузей права – цивільного, адміністративного, фінансового та ін. Аграрне ж право враховує лише особливості, притаманні цим відносинам саме як аграрним [12, с. 70].

У колективній монографії «Правові засади інноваційного розвитку в сільському господарстві України», виданій за редакцією В.І. Семчика, вказується, що аграрне інноваційне (агроінноваційне) право – одна із складових аграрного права, яку можна розглядати як її підгалузь [13, с. 38]. На переконання дослідників, предметом агроінноваційного права як підгалузі аграрного права є врегульовані нормами аграрного та інноваційного права виробничі відносини в аграрному секторі економіки, за рахунок яких здійснюється великомасштабний приріст сільськогосподарської продукції і продовольства з метою забезпечення людей продовольчими товарами та іншими матеріальними ресурсами, вивільнення їх від важкої фізичної землеробської праці, підвищення добробуту і поліпшення їх життєвого рівня, а також забезпечення достатнього збалансованого рівня рентабельності аграрного виробництва і прибутків для підприємств аграрної сфери. Основним предметом агроінноваційного права є пра-

вовідносини, що здійснюються у землеробстві, пов'язані з виробництвом товарної сільськогосподарської продукції на землях сільськогосподарського призначення. Самостійним предметом агроінноваційного права є група правовідносин щодо реалізації, транспортування, зберігання і первинної переробки сільськогосподарської сировини. Окрему групу правовідносин складають відносини, що спрямовані на матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських виробників [13, с. 41–42].

Певні міркування, що можна трактувати як намагання виокремлення підгалузей аграрного права, були висловлені В.І. Семчиком. Вчений вказував, що в цілому аграрне право охоплює дві взаємопов'язані між собою сфери комплексного правового регулювання: 1) традиційна галузь аграрних відносин, що виникають у сфері власне сільськогосподарської діяльності під час обробки землі, виробництві сільськогосподарської продукції; 2) галузь аграрних відносин, що включає діяльність підсобних підприємств і промислів у сільському господарстві, яка пов'язана з переробкою сільськогосподарської сировини і виробництвом продовольства [14, с. 9].

Більш чітко сформулював свою позицію В.М. Єрмоленко, який стверджує, що з аналізу аграрного законодавства виникає висновок про те, що чинне законодавство закладає двоступінчасту модель галузевої будови аграрного права. Структуру галузі складають два великі блоки, які умовно можна подати як підгалузі: сільськогосподарське право (регулює відносини з приводу виробництва сільськогосподарської продукції) й агропромислове право (регулює відносини з приводу переробки сільськогосподарської продукції) [15, с. 22–23].

На думку О.М. Браніцького, слід говорити про утворення такої підгалузі аграрного права, як «Правове становище селянина як громадянина і як працівника сільського господарства». Центральним інститутом такого об'єднання норм права, на думку дослідника, має стати інститут правового становища спеціалістів сільського господарства, який, передусім, включає: 1) норми, пов'язані з набуттям статусу спеціаліста сільського господарства; 2) норми, які визначають зміст спеціальної правосуб'єктності, тобто закріплюють відповідні права й обов'язки спеціалістів; 3) норми, які закріплюють гарантії ефективної діяльності спеціалістів; 4) норми, які регулюють порядок притягнення спеціалістів сільського господарства до аграрно-правової відповідальності [16, с. 62–63].

Не дивлячись на наведені міркування щодо названих підгалузей аграрного права

погодитися з їх виділенням у складі аграрного права навряд чи можна. Дійсно, названі підгалузі мають властивий їм предмет правового регулювання (зокрема, підгалузі агроінноваційного чи сільськогосподарського права), проте не зовсім зрозуміло, які правові інститути вони об'єднують. Доволі складним завданням є виділення у названих підгалузях аграрного права «асоціації загальних норм», специфічних принципів правового регулювання. Бракує названим утворенням й законодавчої відокремленості в межах аграрного законодавства. Тому ми маємо справу з міжгалузевими правовими інститутами (правового регулювання агроінноваційної діяльності, правового становища селянина як громадянина і як працівника сільського господарства, агропромислового права), до складу яких входять норми як аграрного, так і інших галузей права (цивільного, господарського, земельного, екологічного, трудового, адміністративного та ін.).

Окреслений стан речей щодо виділення підгалузей аграрного права пояснюється, по-перше, тим, що аграрне право є відносно молодою галуззю права, що все ще перебуває в стадії свого становлення, переживає зараз бурхливий розвиток, по-друге, тим, що існує певна приблизність, нечіткість загальнотеоретичного підходу до з'ясування природи підгалузі права, як вказує О.А. Лукашев [17, с. 293]. Постає питання про ті критерії, ознаки, що слід застосовувати для виділення підгалузей аграрного права.

Вважаємо, що з усіх наведених вище ознак підгалузі права конституюючими для її виокремлення є наявність власного предмету правового регулювання в межах предмету правового регулювання відповідної галузі права, входження до її складу не менше ніж двох правових інститутів, наявність специфічних правових принципів й законодавча відокремленість в межах відповідної галузі законодавства.

Під галуззю аграрного права можна визначити сукупність (систему) аграрно-правових інститутів, що регулюють певний вид суспільних відносин, що входять до предмету правового регулювання аграрного права.

В науці аграрного права пропонується виділення, зокрема, таких підгалузей цієї галузі права, як агроінноваційне право, сільськогосподарське й агропромислове право або ж правове становище селянина як громадянина і працівника сільського господарства. Проте з їх виділенням погодитися не можна. Хоча названі підгалузі мають властивий їм предмет правового регулювання, проте не зовсім зрозуміло які правові інститути вони

об'єднують. Доволі складним завданням є виділення у названих підгалузях аграрного права «асоціації загальних норм», специфічних принципів правового регулювання. Бракує названим утворенням й законодавчої відокремленості в межах аграрного законодавства.

Конституюючими для виокремлення підгалузі права є наявність власного предмету правового регулювання в межах предмету правового регулювання відповідної галузі права, входження до її складу не менше двох правових інститутів, наявність специфічних правових принципів й законодавча відокремленість в межах відповідної галузі законодавства.

Вважаємо доцільним проведення подальших досліджень підгалузей аграрного права шляхом виділення та обґрунтування певних нормативних утворень, які відповідають названим критеріям.

Ключові слова: система аграрного права, підгалузі аграрного права, агроінноваційне право, сільськогосподарське право, агропромислове право.

Стаття присвячена з'ясуванню поняття, сутності та ключових ознак підгалузі аграрного права. Розглядаються окремі підходи щодо виділення підгалузей аграрного права. Формулюються критерії виділення підгалузей аграрного права.

Стаття посвячена wyjaśnieniu pojęcia, sułności i kluczowych przyznałków podotrasłi agrarnego prawa. Rozpatrujął się oddzielne podchody relatiwistycznie wydelenia podotrasłey agrarnego prawa. Formulujął się kryterii wydelenia podotrasłey agrarnego prawa.

The article is devoted to clarification of agrarian law sub-branch concept, entity and key features. Some approaches to the agrarian law sub-branches separation are examined. Author defines the criteria for agrarian law sub-branches distinguishing.

Література

1. Матузов Н.И. Теория государства и права / Н.И. Матузов, А.В. Малько. – 2-е изд. – М. : Юристъ, 2005. – 541 с.
2. Теория государства и права : учебник / О.Ф. Скакун, Н.К. Подберезский / под. ред. О.Ф. Скакун. – Х., 1997. – 496 с.
3. Лагун Д.А. Соотношение системы права и системы законодательства / Д.А. Лагун // Концептуальные основы развития национальных правовых систем в контексте процессов глобализации и ре-

гиональной интеграции: постсоветский опыт и перспективы устойчивого развития : мат. Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 7-8 окт. 2011 г. – Минск :Изд. центр БГУ, 2011. – С. 143–146.

4. Иоффе О.С. Структурные подразделения системы права (на материалах гражданского права) / О.С. Иоффе // Ученые записки ВНИИСЗ. – 1968. – Вып. 14. – С. 45–60.

5. Теория государства и права : учебник / Под ред. В.М. Курицина, З.Д. Ивановой. – М. : Юрид. лит., 1986. – 352 с.

6. Теория государства и права : учебник / Под ред. А.М. Васильева. – М. : Юрид. лит., 1983. – 416 с.

7. Общая теория права : учебник / Под ред. А.С. Пиголкина. – М., 1998. – 384 с.

8. Алексеев С.С. Структура советского права / С.С. Алексеев. – М., 1975. – 264 с.

9. Бабошин О.А. Система конституционного права как отрасли российского права: вопросы теории и практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О.А. Бабошин. – Екатеринбург, 2011. – 232 с.

10. Енгибарян Р.В. Теория государства и права : учебное пособие / Р.В. Енгибарян, Ю.К. Краснов. – 2-е изд., пересмотр. и доп. – М. : Норма, 2010. – 576 с.

11. Аграрное право України : підручник / за ред. В.З. Янчука. – К., 1999. – 720 с.

12. Козырь М.И. Аграрное право России: состояние, проблемы и тенденции разви-

тия / М.И. Козырь. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2008. – 336 с.

13. Правові засади інноваційного розвитку в сільському господарстві України : монографія / кол. авторів ; за ред. В.І. Семчика. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2010. – 456 с.

14. Семчик В.І. Аграрне право як комплексна галузь права України / В.І. Семчик // Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна : матер. Всеукр. круглого столу (25 травня 2012 р.). : зб. наук. пр. – К. : Видавничий центр НУБіП України, 2012. – С. 7–9.

15. Єрмоленко В.М. Деякі теоретичні проблеми аграрного права // Сучасні проблеми аграрного і природоресурсного права : міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30-31 жовтня 2009 р.) : зб. наук. пр. – К. : ІРІДІУМ, 2009. – С. 21–24.

16. Браницький О.М. Правове становище спеціалістів сільського господарства –правовий інститут аграрного права // Стан та перспективи розвитку аграрного права : матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф., присвяченої 80-річчю д. ю. н., проф., акад. АПрН України В.З. Янчука, Київ, 26–27 травня 2005 р. – К. : Магістр-XXI сторіччя, 2005. – С. 62–63.

17. Лукашев О.А. Система фінансового права: теоретичні проблеми розвитку і трансформації : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / О.А. Лукашев. – Х., 2011. – 413 с.

УДК 343.918.1

Т. Мельничук,

кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедри кримінології і уголовно-исполнительного права
Национального университета «Одесская юридическая академия»

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ БЕЛОВОРТНИЧКОВОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В ПЕРИОД ПОСТМОДЕРНА

Транзитивное состояние украинского общества во многом связано с социально-экономическими преобразованиями, которые направлены на утверждение рыночной экономики, повышение благосостояния государства и его граждан, но неизбежно проходят в условиях тенезации бизнеса, институционализации коррупции, корпоративизации экономической пре-

ступности. С научным осмыслением того, что криминальная активность характерна не только для лиц, находящихся в маргинальном состоянии, но и для лиц, обладающих высоким социально-экономическим статусом, криминалогическая наука столкнулась с необходимостью комплексного исследования феномена «беловоротничковой» преступности. Предупредительная

